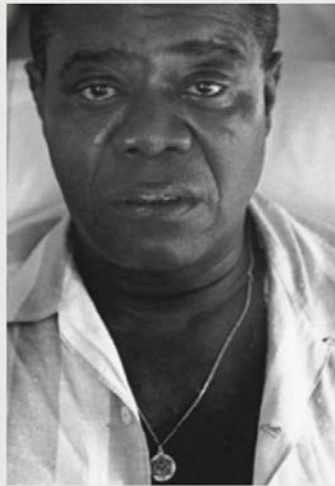

THE WONDERFUL WORLD: COUSIN LUIS

Tidbit

Louis Armstrong wore the Star of David emblem across his neck for the rest of his life in remembrance of the Karnofsky's, who gifted him his very first cornet as a child.

Vladimir Todorović

Novi Sad 2023

THE WONDERFUL WORLD: COUSIN LUIS

Louis Armstrong, ili Satchmo, Satch ili Pops, kako su ga još zvali, bio je i do današnjih dana je ostao (barem za mene ali i ne samo za mene) najveći jazz muzičar. Pod uslovom da vrhunski umetnost dopušta takva poređenja nama iz prizemlja. Da mi cenimo posebne, tvdeći da je taj najveći, onaj do njega i tako dalje. Iako sam toga svestan, opet bih se do praga svađe isterivao i preganjao da Louie pripada mesto naročite figure u ukupnoj istoriji muzike.

Ako bi ga jednom rečju trebalo predstaviti, najmanje bi se pogrešilo, kada bi se reklo da je bio ikona. Muzike, čitavog sveta, Amerike, svejedno.

Šta drugo kada mu se karijera protezala tokom pet decenija, tokom kojih je duže pripadao samom vrhu nego što je bio odmah pod njim, iako je su muzika, i jazz dakako, prolazili kroz različita razdoblja.

Pre nego što se zaletim, da kažem i to da sam skoro potpuno siguran da nema ljubitelja muzike, ma i ne pripadao jazzu, a da nije čuo za *St. Louis Blues* ili *All of Me* ili *A Kiss to Build a Dream On*, *What a Wonderful World*, *Mack the Knife*, *La vie en rose*, *When the Saints Go Marching In...* Ne zagovaram, međutim, to da je svima morala da se sviđa koja od ovih numera, niti ubeđujem da svako od nas zna da neku od njih otpeva. Makar u sebi. Samo mislim da je malo njih koji nikad nisu čuli za neku od tih kompozicija. Podrazumeva se i savršeno je jasno u čijem izvođenju.

Primetiste li da sam jednom rekao Louis, drugi put Louie? Pa da krenemo od toga, od Louie ili Louis.

Da se ne bismo potucali kroz neizvesnost, evo odmah odgovora. Može jedno, može drugo. Greške nema. Evo kako. Preturanjem po Armstrongovoj izvođačkoj zaostavštini, dakle po onom u čemu se on pitao i niko drugi, doći ćemo do toga da u numerama sa ploče "Hello, Dolly" iz 1964. peva "This is Louis, Dolly". Ali se nemojmo ovog časa zalepiti za Louis. Postoji i numera "Laughin' Louie" iz 1933.

Na tu temu je govorio i sam Armstrong, samo nam njegovi intervjui ne donose jasniju sliku, mada mu je izgleda bilo milije da bude Louis. U davnim novinskim tekstovima piše da je

navodio da mu je to pravo ime, a da je Loui uglavnom za belce. Čak je umeo u pojedinim razgovorima da ode toliko daleko i da kaže da ga tako zovu isključivo rasisti.

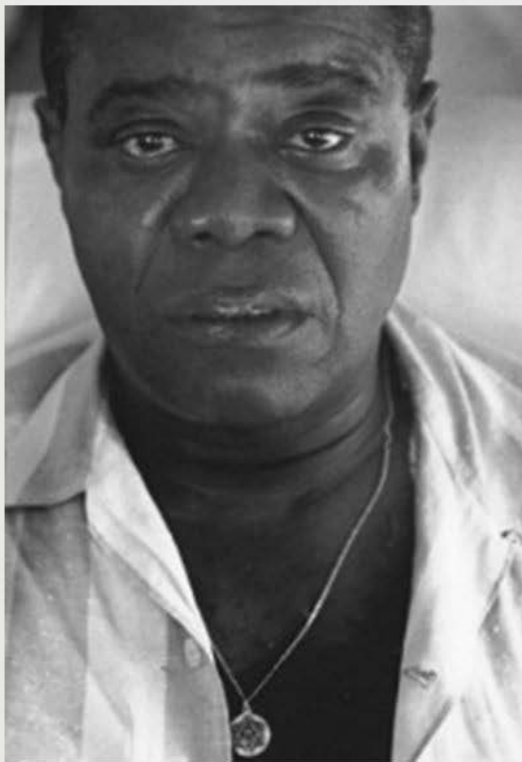
Saberemo li, istina tek donekle onog što je napisano na ovu temu, nećemo se odmaći od nedoumice. Ima I jednog I drugog na pretek. Zbog toga se najjednostavnijim i najispravnijim čini reči jednog od najznačajnijih fotografa jazz zvezda, Armstrongovog velikog prijatelja Jacka Bradleyja:

- Koga briga je li Louis ili Loui? Svi ga poznaju, svima je jasno o kome se radi i potpuno je nevažno kako će ko izgovoriti njegovo ime.

Stavi li se ovo uz napred napisano, da je Armstrong bio ikona, kako se usprotiviti Bradleyju?

O Louisu/ Louiju se zna onoliko, a između svih tih hiljada detalja je donekle skriven taj da je na lančiću oko vrata nosio *Davidovu zvezdu*.

Tu nešto ne štima, kazalo bi se kad se zna da se izjašnjavao kao baptista, a da je bio kršten u katoličkoj crkvi. Kako onda *Magen David*? Namera mi je da upravo to otkopčamo.

Tidbit

Louis Armstrong wore the Star of David emblem across his neck for the rest of his life in remembrance of the Karnofsky's, who gifted him his very first cornet as a child.

Louis Daniel Armstrong rođen je skoro na samom početku prošlog stolecā, 1901. u New Orleansu, 4. avgusta. Sredina u kojoj je ugledao svet većini nije obećavala ma šta dobro. Segregacija je bila u svakoj pori tog grada na Misisipiju, degradirajući i ponižavajući zamašan deo njegovih žitelja. Efikasno ih je kočila kako na ekonomskoj lestvici tako i na društvenoj.

Da li baš na dan kada se rodio ili nešto kasnije, potpuno je nebitno, njegov otac William je napustio svoju suprugu, 16-godišnju Mary Mayann Albert i mališana je tokom njegovih prvih pet godina odgajala baka Jozefina. Tek kasnije se Mary Mayann preselila u jednosobni stan, u kom je bilo mesta i za Louisa/ Louija i za njegovu mlađu sestru Beatrice. Otkud ona, ko joj je bio otac ne znam, a za osnovnu priču nije neophodno.

U decenijama kasnije napisanim memoarima, Louis/ Loui piše da je imao šest ili sedam godina kada je bio primoran da traži načine da zaradi peni ili dva, kao većina tamnoputih mališana, njegovih vršnjaka.

I našao je! S druge strane pruge koja je presećala kraj u kome je stanovao bio je kvart belaca, tek za nijansu bolje stojećih. Tu su živele jevrejske porodice, mahom doseljenici iz Litvanije. Bili su, na neki način, veliko bratstvo. Skoro svi u srodstvu i tesno povezani. Brinuli su jedni o drugima i ispomagali se, nastojeći na sve načine da prebrode svoje muke, među njima i više nego očit antisemitizam.

Pišući o tim danima, Armstrong zaključuje da su čak možda više Jevreji više patili od njegovih tamnoputih sunarodnika. Borili su se ne jedino s zastrašujuće teškim okolnostima i dodatno ih je opterećivalo to da su ih onoliki beli srozavali do najnižih granica. Smatrali su boljim od njih i najlošije, najnepouzdanije i najveće neznanice među sobom.

- Iako sam bio još dete, jasno sam uočavao to bezbožništvo. Video sam ko zna koliko puta kako su se mnogi beli ljudi odnosili prema jevrejskoj porodici s kojom sam se zbližio, sa familijom Karnofsky – napisao je u knjizi pod naslovom *Louis Armstrong i jevrejska porodica u New Orleansu, Luizijana, 1907*, završenoj poslednjeg martovskog dana 1969.

S druge strane opet, bez obzira na pritisnutost netrpeljivošću, litvanski Jevreji su ipak sebe smatrali srećnim, poredeći ovdašnji život s nekadašnjim. Iz carske Rusije su umakli pred progonima i pogromima. Nada da će im budućnost kad, tad doneti bolji život bila im je veća od svih nevolja koje su ih okruživale. Tešili su se da su već dolaskom u Ameriku bili na ogromnom dobitku. Pružena im je mogućnosti da žive gde god žele, ustvari tamo gde to sebi mogu da priušte. Bio je to poseban vid slobode u odnosu na juče. Isto, nije im se branilo da se snalaze i zarađuju, dakako pod uslovom da ih sposobnost i vrednoća ne uvuku u zabran većih prilika, svojinu *boljih* belih.

Porodica Karnofsky se ni po čemu nije izdvajala od ostalih u toj četvrti. Od praskozorja do noći su se ulagali u naporima da se izbore za bolje. Svakog jutra već u pet, jedan od dvojice

dvadesetogodišnjaka, Alex ili Morris, svejedno, polazili bi konjskom zapregom da sakupljaju smeće. Ustvari, otkupljivali bi deo iz onog što su komšije rešile da bace. Iz đubreta bi izdvajali prazne boce, kosti i krpe i otkupljivali bi ih za sitne pare. Zatim bi svoj pazar odvozili dalje i prodavali ga zainteresovanima ili bi ga menjali za robu za koju su cenili da bi im mogla doneti zaradu na nekom trećem mestu.

Porodica Karnofski

S obzirom na to da je Louis stanovao nedaleko od Karnofskyjevih, ponudio im se da ispomaže u ovim poslovima. Svakog jutra svakog radnog dana bi kraj Alexa ili Morrisa sedao na njihovu kočiju i polazili bi u obilazak.

- Koje li sreće! Počeo sam da zarađujem – pričao je kasnije Louis.

Vremenom mu je povereno da radi i u popodneвно-večernjoj šihti, u poslu druge vrste, ništa lakšem od jutarnjeg, ništa manje sirotinjskom. Alex se bavio nečim drugim, dok je prodaja uglja bila Morrisova specijalnost. U svom dvorištu Karnofskyijevih bi natovario kola, pa bi uz

sebe posadio malog pomoćnika i kretali su u da običu mušterije, nudeći kofu ogreva za pet centi.

Jednog dana, Louis je zabeležio, Morris je spremio dar svom pratiocu, za koji se ispostavilo da mu je njim otvorio nov svet:

- Kupio mi je *tin horn*, vrstu limenog roga. Ljudi su ga koristili mahom samo zato da bi pravili buku na zabavama. Duvaj što jače možeš, da bismo narodu oglasili da smo stigli i doneli ugallj ili da nam pokažu šta su odložili u đubre, rekao mi je i, razume se, poslušao sam šefa.

Duvanje u rog je Louisu bila vrsta radnog zadatka, ali je našao način i da se zabavlja *tin hornom*. Posle nekog vremena je počeo da eksperimentiše, da duva drugačije od drugih. U svojoj knjizi je zabeležio da mu je brzo dojadilo da bude isti kao ostali:

- Bilo je jednolično, dosadno i ljudi nisu mogli da razaznaju jesmo li im mi došli do kuće ili je to neko drugi. Zato sam pokušao nešto da probam i prvo sam s roga skinuo drveni vrh, u koji se duvalo. Ono što se začulo bilo je drugačije. Zvuk bi najavljiavao Morrisa i mene. Više ne znam zbog čega, ali sam probao da dva prsta sastavim, da budu jedan uz drugog, tu gde je bilo mesto tog drvenog nastavka za usta i došao sam do neke vrste melodije. Vau, kojih li tonova, kog mog zadovoljstva, a i Morrisovog! Ponovo nešto novo i to ne samo da se nama dopadalo, već se svidelo i mušterijama. Video sam po njima da uživaju u onom što čuju. To mu je dalo snagu i nisam stao na jednoj melodiji, Iz dana u dan sam se trudio da budem različiti, zanimljiviji, da sviram drugačije i bolje. Svet se za nas još više zainteresovao i do naših kola bi susedi donosili flaše i ostalo što bi zanimalo Alexa ili Morrisa, ili samo Morrisa uveče, a na meni je bilo da ih svirkom zabavljam - pamtio je trubač nad trubačima, kompozitor, umešni tekstopisac i pevač jedinstvenog, grubog, rapavog ali prevashodno plemenitog i očaravajućeg glasa.

Pustimo li malo mašti na volju i zamislimo kako je Louis tad živeo kod svoje kuće, nije nam problem da zamislimo njegovo ushićenje kada je upoznao iskustvo pružanja radosti drugima, osećajući prvu slast uspeha.

A bilo je to tek prvih pola koraka. Nedugo potom, naime, Morrisa i njegovog mladog pomagača-oglašivača put je naveo uz zalagaonicu u kraju, u čijem su izlogu zapazili malu trubu. Bila je sva potamnena od stajanja u ko zna kakvom prljavom podrumu ili ništa drugačijem tavanu, ili u stanu, takođe nimalo boljem od kakvog podruma ili tavana.

- Skoro da mi je srce iskočilo iz grudi kada sam je video. Odmah sam šefa zamolio da stanemo. Privezali smo pred radnjom naša dva mala konja, pa ušli, a gazdi nije mnogo trebalo da proceni koliko smo zainteresovani. Odrešito je rekao da nam je ne da ispod pet dolara! Ni za cent manje. Bile su to baš velike pare za ono vreme, ali nas dvojica, a pogotovo ja, nismo skidali pogled s te dragocenosti. Nemajući kud, Morris je ponudio sledeću pogodbu. Daće

odmah dva dolara, za koliko diže platu svom *čudesnom muzičaru*, kako me je zvao, dok je na meni da svake nedelje otplaćujem po pedeset centi i tako izmirim dug.

Prodavac je pristao i Louis je presrećan zgrabio ovu, recimo, trubu, imitaciju flighorne, ne odvajajući se od svoje dragocenosti do kasnih večernjih sati i povratka kod Karnofskyjevih.

- Bila je skoro crna od prašine i ko zna kakve sve nečistoće, ali to nisam primećivao. Meni je mala truba bila prelepa. Morris mi je, ipak, nije dao da je ponese kući, obećavajući da će je tokom noći očistiti i dobiti sutra, i valjda na svetu tog časa nije bilo nikog nesrećnijeg od mene. Nisam siguran jesam li posle spavao, a ujutru sam ostao bez daha, kada sam iz stana dotrčao do Karnofskyjevih. Morris je trubu očistio, ispolirao mesing i namazao je uljem. Sva je blistala! Ah, kakav je to bio dan!

Goreći od želje, Louisu je bilo odmah do toga da se pokaže, da nešto da odsvira, ali je njegov pokušaj zagorčio poraz:

- To je grozno zvučalo i došlo mi je da zaplačem, ali me je Morris odobrovoljio. Zapljeskao mi je, ne obazirući se na onaj užas koji se čuo. To me je ponelo. Kao da se ništa nije dogodilo počeo sam odjednom da se dobro osećam. Smeo sam da se zakunem da me je muzika zgrabila i svoj život sam video jedino u njoj. Ušla mi je u moju dušu, rekao sam pred svojim domaćinima, a onda sam od Morrisa dobio prvu lekciju. Kazao je, ako je tako, ako je zaista imaš u sebi, to treba i drugima da pokažeš, ali samo ti možeš da se pobrineš za takvu svoju budućnost. Uči da sviraš i nemoj samo da učiš, već zaista nauči – zabeleženo je.

Priča se odvija kako i nagađamo. Pomoćnik u poslu trgovanja đubretom i u prodaji uglja je učio i više nego dobro naučio da svira, i nakon mnogo i mnogo vremena je izrastao u tog čija je muzika ušla u onolike kuće, da ne kažem u skoro sve naše. Pratile su to silne peripetije, čak i zatvorska kazna, ali ne zbog trube već pucanja iz pištolja tokom novogodišnjeg veselja, i *čudesni muzičar* je izrastao u Satchma/ Satcha/ Popsa.

Ipak, nije još stiglo na red sve što sam namislio.

Satchmo/ Sach/ Pops je u memoarima izneo da su toplina i osećanje sigurnosti dobijeno u porodici Karnofsky imali ogroman udeo u njegovom odrastanju. Presudan? Možda i to. Na neki način su ga usvojili ti litvanski Jevreji. Bio je za njih *cousin Louis*. Primili su u familiju tog mališu, čija su vera i boja kože bili drugačija od njihove. Ostao je nejevrejin, a bio je njihov. Alexova, Morrisova i majka ostalih, napisao je, svaki put bi mu glasom koji ne trpi prigovor nalagala da večera u njihovoj kući. Znala je pouzdano da u te kasne sate, u svojoj kući, neće zateći ništa drugo sem praznog tanjira, ali je gospođa Esther našla način da ga njen poziv ne dovede u neprijatnu situaciju. Oni koji toliko dockan dolaze na večeru, kao Morris i on, ti koje svi čekaju i ne zavređuju da nešto za jelo nađu u kuhinji, govorila je gospođa Esther. Ali, kao vajkala se, ona ih toliko voli...

- Slušaj, stigao bi da večeraš sa mamom i sestrom da ste makar malo požurili. Zato brzo sedaj za sto s nama, pa ćemo da podelimo to što sam skuvala.

Kuzen Louis je ko zna kad kasnije ne jednom pričao, da su mu večeri kod Karnofskyjevih činili najbolji deo dana:

- Pošto bismo se najeli, sa svom ostalom decom bih okružio gospođu Esther ili Tilie, kako smo joj govorili, a ona bi stavljala bebu Davida da spava. Onda bismo svi, dakle i ja, tiho pevali neku jevrejsku uspavanku. I svake večeri je bilo isto. Majka Karnofsky je ljuľjuškala i uspavljivala Davida uz našu pesmu koja se jedva čula, i nemam reči da bih opisao koliko je to bilo nežno i divno. Kada bi beba počela da drema je prestajala naša pesma. Zatim smo jedni drugima poželeli *laku noć* i onda bih otrčao preko pruge u naš stan.

Ester Tili Karnofski

Eto, tako glasi ova skoro bajka o ulasku Louisa/ Louija među Jevreje, to jest o ulasku Jevreja u život Louisa/ Louija.

Pogrešićemo ako se polakomimo, pa pomislimo da smo naslutili otkud Armstrongu lančić sa Magen Davidom. Pa nemaština nije puštala familiju Karnofsky da odmakne i da joj je preteklo i za poklone. Nije postojala tolika marljivost koja je mogla da im sastavi krajeve.

Lančić sa Magen Davidom darivao je Satchmu/ Sachu/ Popsu njegov višedecenijski menadžer i blizak prijatelj, Jevrejin Joe Glaser. Posle ko zna koje Armstrongove hvae na račun Jevreja mu ga je doneo jednog dana, i od tog lančića s priveskom se Louis/ Loui do smrti nije rastao.

Pre toga, ipak, da dodam još šta je posebno učvrstilo njihov odnos.

Kada je Armstrong sa orkestrom putovao autobusom na turneji po američkom jugu sredinom tridesetih, skoro ni u jednom gradu nisu dopustili ansamblu tamnopotih da noćiva u hotelima:

- Ne svi, ali malo ko je hteo da nas primi. U najboljem slučaju smo mogli da se smestimo, s tim da bi nam onda postavili uslov da ne koristimo kupatilo. Čak ni brzu hranu niko nije želeo da nam proda! Srećom, sa svojom pratnjom je putovao i Glaser. Kupovao nam je ono što bismo hteli i donosio je u autobus burgere i ostalo, što na neki način znači da je ipak belac služio crnce!

Glaser, a što je prećutano, nije bio oličenje dobrote, pravičnosti i poštenja. Naprotiv. Bio je donekle mračne reputacije. Na menadžersko mesto uskočio je posle Džonija Kolinsa, isto čoveka kome zakon nije mnogo značio. Kad se to zna, teško je zamisliti da su i najzagriženiji rasisti smeli Glasera popreko da pogledaju, dok je išao s Armstrongovim orkestrom na turneju po jugu. Drugim rečima, Luisovu/ Louijeva ispovest o tom da je Joe nosio hranu u autobus mora se primiti uz ozbiljnu dozu rezerve. Možda su bend služili upravo, I to osmehujući se, vlasnici restorana, pošto su shvatili da nije pametno zameriti se mister Glaseru ili nekom od momaka iz njegove pratnje.

Treba dodati i neku za Morisa i posle za Davida, onu nekadašnju bebu kojoj su pevane uspavanke. Moris je kasnije postao gazda *Morris Music*, prve njuorleanske prodavnice džez ploča, u koju je Armstrong navraćao i kad se odselio u drugi grad. David je, opet, izrastao u majstora šivenja i, kako se govorilo, *obukao je čitav New Orleans*. Karnofskijevi su, inače, svoje prezime skratili. Postali su Karno. Njihova deca i njihove dece deca su izrasli u vlasnike uglednih džez klubova, u francuskoj četvrti New Orleansa.

Moris Karnofski

Dobro se dobrim vratilo, a kad već potegoh za dobrotom neka mi bude dopušteno da se u društvu s njom još malo zadržimo. Zabeležene su, naime, i ove Luisove/ Luijeve reči, koje se ne odnose jedino na familiju Karnofsky ali, neizostavno, i na njih:

- Jevreji su dobrodušni, divni i mnogo šta sam upio zahvaljujući njima. Između ostalog i radnoj etici. Obogatili su me i tim što nikad nisu trošili energiju na to da bi se bunili, da bi se žestili i protestovali, iako im nikad nije bilo lako. Samo im je bilo važno da se drže svog načina života i rada i tako su napredovali. Oh, a kako sam samo zavoleo porodicu Karnofski! Mnogo čemu su me naučili, pre svega to kako treba živeti stvaran život i kako treba biti odlučan da se s njim suočiš. Uz Karnofskyjeve sam shvatio da imam sutra.

Je li u sećanju i na njih nastao *What a wonderful world?*

Ne znam, ali sam siguran da jeste.

Blizu smo kraja, a rešio sam da ova priča ima dva završetka.

Prvi je taj da je zajednički sa Armstrongom ili ne, ko bi i to znao, porodica Karno osnovala neprofitnu organizaciju, pod nazivom *Karnofsky project*. Cilj: sakupljanje odbačenih instrumenata, pa njihovo poklanjanje mališanima željnim da se bave muzikom. Postoji li još *Karnofsky project*? Ko zna, a za ovde ispričano i nije bitno.

Neka drugi kraj bude onaj da je Armstrongov širok i blistav osmeh bio njegov zaštitni znak, čak i onima kojima je najpre bilo do toga da ga ponize i da mu napakoste. O tome kaže i anegdota iz vremena gostovanja u Egiptu, 1961. Sreo se sa dvadesetak novinara i, između drugih pitanja, neko se zainteresovao za to da li Armstrong podržava cionizam. Radilo se, ustvari, o nastavku onog što su mu egipatski listovi pripisali, da je šef izraelske špijunske mreže. Najtiražniji list, *Al-Ahram* je čak objavio da su u Llibiji otkrili lanac obaveštajaca i da je među vodećima *poznati američki crni muzičar Louis Armstrong*. Na pitanje o cionizmu Satchmo/ Satch/ Pops je uzvratio pitanjem o tome šta je cionizam, pa mu je novinar onda odgovorio da je javna tajna da mnogo pomaže Jevrejima.

- Da, tačno. Pomažem im, kao što pomažem bilo kom drugom, kao što mogu i tebi da pomognem, ako ti treba. A sad da vam kažem nešto. Imam koncert, trubu i mladu ženu, i nemam vremena da se zezam s tim što vi pričate.

A onda se nasmejao tako kako je samo on znao, ustao je i otišao, da bi istog popodneva održao koncert, a sledeći te večeri.

p. s. Armstrong svoju muziku poklonio i Jugoslaviji, koncertima u Beogradu, 1959. i 1965, kada je bio i u Novom Sadu. Neizrecivo sam zahvalan mami i tati na tome što sam ga slušao uživo. Ulaznicu je preko veze obezbedio njihov prijatelj. Moji su je platili. Sigurno nije bila jeftina, čim se svo troje tada nismo obogatili.